

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Литвиненка Кирила Олександровича «Гуманітарні чинники генерування сепаратистських рухів в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави (філософські науки)

На сучасному етапі осередки етнічних конфліктів та сепаратизму існують у різних регіонах світу. Розпад цілої низки політичних держав в Азії, Африці та Європі, деструктивний потенціал дезінтеграції народів, які довгий час існували в рамках єдиної державності, дають підстави вважати, що міжетнічні конфлікти та сепаратизм виходять за рамки не тільки національної, а й регіональної безпеки, усе більше набуваючи міжнародного значення. Отже, активізація сепаратистських рухів стала однією з найбільших загроз для національної безпеки держав в останні десятиліття, що й зумовлює актуальність дослідження К.О.Литвиненка.

Дана проблема ускладнюється такими чинниками як непослідовність ставлення міжнародного співтовариства до діяльності згаданих рухів, залежність даного ставлення від політичної кон'юнктури, а також певні недоліки міжнародного права, зокрема, нечіткість визначень сепаратизму і пов'язаних з ним явищ. Крім того, в умовах розвитку систем колективної безпеки, правового закріплення гарантій недоторканості кордонів і заборони на використання збройної сили при вирішенні міждержавних суперечок, підтримка або навіть ініціювання сепаратистських рухів в інших країнах стають для певних держав засобами реалізації їх геополітичних інтересів. При цьому використовується широкий набір інструментів для неафішованої деструктивної діяльності у політичній, економічній, інформаційній, культурній та релігійній сферах життєдіяльності цих країн, спрямованої на їх внутрішню дестабілізацію, втрату територіальної цілісності і зовнішньополітичної суб'єктності.

Таким чином, дослідження феномену сепаратизму, його видів, конкретних форм проявів і причин їх виникнення є необхідним для правильного визначення діяльності тих груп населення країни, які претендують на розширення своїх політичних, економічних культурних та інших прав або зміну статусу території свого проживання, адекватного розуміння наслідків їх діяльності для суверенітету

держави, знаходження шляхів розв'язання існуючих внутрішніх суперечностей і протидії зовнішнім деструктивним впливам.

Серед чинників виникнення і активізації сепаратистських рухів важливу роль відіграють чинники гуманітарного характеру, пов'язані з мовними, культурними, релігійними відмінностями, формуванням в різних частинах країни власного символічного простору та історичної пам'яті. Вони значною мірою спричинили виникнення сепаратистських тенденцій в окремих регіонах України ще у 90-х роках ХХ ст., їх подальший розвиток та організаційне оформлення, що мало фатальні наслідки для територіальної цілісності нашої держави у 2014 році. Тому саме в наш час, коли подолання цих тенденцій стає необхідною умовою подальшого існування України як суверенної держави, дослідження гуманітарних чинників їх виникнення і розвитку набуває особливої актуальності як з теоретичної, так і з практичної точки зору, тим більше, що у попередні часи дані чинники явно недооцінювалися державним керівництвом і не стали предметом системного наукового аналізу.

Дисертаційне дослідження К.О.Литвиненка здійснювалося у межах наукових проектів Національного інституту стратегічних досліджень «Зміцнення гуманітарної безпеки Української Держави в умовах європейської інтеграції та ескалації зовнішніх загроз» (2015 р., номер державної реєстрації 0115U003115), «Пріоритети зміцнення гуманітарної безпеки Української Держави в умовах зовнішніх загроз» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U001479), «Модернізація української гуманітарної безпеки в сучасних суспільно-політичних умовах» (2017 р., номер державної реєстрації 0117U004186).

Дисертант ставить собі за мету дослідити роль гуманітарних чинників у формуванні сепаратистських рухів на території України. Поставлена мета в дисертації досягається шляхом послідовного вирішення низки взаємопов'язаних дослідницьких завдань, спрямованих на дослідження феномена та поняття сепаратизму, аналіз основних передумов формування сепаратистських рухів в Україні, гуманітарних чинників їх активізації, а також потенціалу гуманітарної політики у протидії та запобіганні сепаратистським рухам.

Відповідно до мети та завдань дисертації вибудована структура наукової роботи. Основний зміст дисертаційного дослідження викладений у 3 розділах, які об'єднують 8 підрозділів.

У першому розділі К.О.Литвиненко аналізує історичні обставини появи такого соціально-політичного явища як сепаратизм, становлення його наукового поняття, ступінь дослідження цього явища у вітчизняній науці, а також досліджує класифікації видів і форм сепаратизму. Дисертантом обґрунтовується думка, що виникнення явища сепаратизму стало результатом розвитку державності й суспільно-політичних відносин у Європі в епоху модерну і тісно взаємопов'язане з процесами формування національних держав, розвитком уявлень про національний суверенітет, національну ідентичність тощо. Автор приходить до висновку, що явище сепаратизму діалектично пов'язане з явищем націоналізму і, відповідно, формуванням держав за принципом національного суверенітету. Тому одні й ті ж явища часто отримували назви сепаратизму (антидержавного заколоту, державної зради) або національно-визвольної боротьби залежно від того, до якого політичного табору, національної спільноти, державного організму належали ті, хто давав такі визначення (с. 43).

Одним із факторів ризику поширення сепаратистських рухів у світі автор вказує невирішеність проблеми співвідношення міжнародно-правових принципів права націй на самовизначення і територіальної цілісності держав, а також непослідовність міжнародної спільноти в оцінюванні легітимності їх реалізації.

У дисертації також здійснено досить детальний огляд вітчизняних досліджень, присвячених проблемі сепаратизму, і підкреслено, що події 2014 року надали нові орієнтири для наукового пошуку у даній сфері.

Другий розділ дисертації присвячено дослідженню історичних передумов формування та активізації сепаратистських рухів в Україні, а також внутрішніх і зовнішніх чинників, що сприяли цим процесам. Дисертант зауважує, що прояви сепаратизму в Україні мали місце і до 2014 року. Причини їх виникнення слід шукати в особливостях історичного становлення держави і певних її регіонів, зовнішньому впливі з боку зацікавлених сторін, непослідовності державної політики і відсутності чіткої волі до розвитку і захисту єдиного гуманітарного

простору держави. Так, автор зазначає, що слабкість і непослідовність гуманітарної політики держави, фрагментованість її гуманітарного простору разом з негативними тенденціями у внутрішній політиці та економіці створили сприятливі умови для розвитку сепаратистських настроїв в окремих регіонах країни і виникнення відповідних суспільно-політичних рухів. Саме вони стали головною причиною трагічних подій 2014 року, дозволивши Росії легітимізувати, принаймні в очах власного населення, анексію Криму і матеріальну та збройну підтримку ДНР-ЛНР (с. 112). Дисертант також аналізує зовнішній вплив Росії, спрямований на руйнування національного гуманітарного простору України, у контексті концепції гібридної війни, методи і засоби якої, на думку К.О.Литвиненка, російська сторона буде використовувати і в подальшому.

Третій розділ дисертації присвячений дослідженню наслідків активізації сепаратистських рухів у 2014 році для гуманітарної безпеки України, аналізу наявних інституційних та правових механізмів запобігання та протидії сепаратистським рухам в Україні, а також потенціалу використання засобів гуманітарної політики у цьому контексті.

Дисертант відзначає, що з 2014 року в Україні почав формуватися дієвий комплекс інституційних та правових механізмів запобігання та протидії сепаратизму, який, втім, потребує певного доопрацювання. Також дисертантом здійснене ґрунтовне дослідження основних етапів формування гуманітарної політики України і її поточного стану. К.О.Литвиненко робить висновок, що для ефективного розвитку гуманітарної політики держави важливе значення має відповідність інституційних та нормативно-правових механізмів забезпечення гуманітарної безпеки держави (с. 155) і наводить певні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності політики у гуманітарній сфері як інструменту протидії сепаратизму в Україні, окремо зупиняючись на особливостях практичної реалізації запропонованих заходів.

Кожний розділ дисертації завершується обґрунтованими висновками. У висновках з дисертації в цілому вдало підбиті підсумки дослідження, зроблені теоретичні узагальнення, наводяться найбільш значущі формулювання вирішення поставленого наукового завдання.

Не викликає сумнівів наукова новизна дослідження, яка полягає у виокремленні внутрішніх і зовнішніх гуманітарних чинників генерування сепаратистських рухів в Україні, проведенні комплексного аналізу нормативно-правових та інституційних механізмів протидії і запобігання сепаратистським рухам в Україні та обґрунтуванні необхідності їх подальшого удосконалення, у тому числі для ефективного використання засобів гуманітарної політики для боротьби з проявами сепаратизму. Дослідження уточнює розуміння шляхів і механізмів використання квазінаціональних ідеологій, засобів інформаційного та культурного впливу як «м'якої сили» при веденні гібридної війни, розкриває амбівалентність явища сепаратизму, обґрунтовує значення національного гуманітарного простору для безпеки держави та шляхів забезпечення його цілісності, зокрема засобами гуманітарної політики.

Безперечною є також теоретична і практична цінність дослідження. Результати дослідження відкривають реальну перспективу подальшого змістовного збагачення категоріального апарату філософської рефлексії безпекової царини. Дослідження уточнює й розширює наукові уявлення про сутність і взаємозв'язок таких феноменів і понять, як сепаратизм, націоналізм, шовінізм, національна держава, національна ідентичність, гуманітарна безпека тощо, а відтак є беззаперечно корисним для політичної, соціологічної та інших гуманітарних наук. Висновки та рекомендації, наведені у дисертації, сприятимуть безпосередньому визначенню шляхів та способів використання засобів гуманітарної політики у протидії сепаратистським рухам та забезпеченні національної безпеки України. Крім того, результати дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних курсів з відповідних спеціальностей, а також при розробці програмних і правових документів у сфері гуманітарної політики.

Огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми, що міститься в дисертації, засвідчує глибоку обізнаність автора стосовно напрацьованих попередників, демонструє його творчий підхід в оцінюванні різноманітних ідей та концепцій. Особливо доцільно підкреслити вміння дисертанта віднайти та розкрити низку проблем, які недостатньо опрацьовані попередниками під час

аналізу різних аспектів соціокультурних явищ, що досліджуються. При цьому дисертант продемонстрував науковий такт і толерантність до точок зору інших дослідників у даній науковій царині. Обсяг залучених джерел дозволяє вести мову не лише про оригінальність, тематико-проблематичну завершеність та відповідність дисертації нормативним науковим вимогам, але і про багату джерельну базу та дослідницький апарат.

Автореферат ідентично відображає основний зміст дисертації.

Разом з тим, цілком позитивно оцінюючи дисертацію К.О.Литвиненка, вважаю за доцільне звернути увагу на декілька зауважень.

1. Досліджуючи історичне формування явища сепаратизму, дисертант доходить висновку, що сепаратизм став результатом розвитку державності й суспільно-політичних відносин в Європі в епоху модерну (с. 42-43). Однак у науковому дискурсі під поняттям «модерн» розуміється досить тривалий проміжок часу, який характеризувався певними визначальними змінами у розвитку різних сфер життєдіяльності суспільства. Хоча К.О.Литвиненко вказує, з якими історичними процесами та явищами пов'язане формування явища сепаратизму, дослідження прикладів ранніх проявів сепаратизму сприяли б більш вичерпному розумінню цього феномена.

2. Аналізуючи активність сепаратистських рухів як загрозу не тільки національній, а й міжнародній безпеці, дисертант серед факторів, що сприяють їх активності, зазначає проблему співвідношення міжнародно-правових принципів права націй на самовизначення і територіальної цілісності держав. Однак при цьому не приділено достатньої уваги питанню практики міжнародно-правового визнання, як основної форми легітимізації нових державних утворень з боку міжнародної спільноти.

3. Досліджуючи зовнішні фактори генерування сепаратистських рухів в Україні, автор кілька разів послуговується поняттям «гуманітарний вплив» (с. 120). Виходячи з контексту дослідження можна зробити висновок, що мається на увазі певна діяльність однієї держави, спрямована як на популяризацію її національної мови, культури, цінностей серед громадян іншої держави, так і на нав'язування певних ідей, цінностей, позицій з метою руйнування гуманітарного

простору держави і її дестабілізації. Уявляється, що дисертанту варто було б чіткіше сформулювати це визначення, якщо воно є авторським, або зробити відповідні посилання на роботи інших дослідників.

4. Дослідження було б набагато продуктивнішим, якби дисертант не звужував спектр застосованого у дослідженні методологічного інструментарію лише вказаними методами (с.16-17). На жаль у дослідженні не у повній мірі знайшли застосування історичний, антропологічний та синергетичний підходи, соціально-типологічний метод, метод моделювання та інші методи наукового дослідження загальнонаукового та спеціально-наукового рівнів, які дали б змогу дисертанту більш повно дослідити роль гуманітарних чинників у формуванні сепаратистських рухів на території України.

5. Бібліографічний опис списку використаних у дисертації джерел оформлений з деякими порушеннями вимог Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Однак висловлені зауваження принципово не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Це скоріше запрошення до наукової дискусії й побажання дисертанту на подальші наукові дослідження.

У цілому ж дисертація є цілісним і закінченим самостійним дослідженням, яке демонструє здатність її автора до самостійних наукових розвідок. Завдання, які ставилися дисертантом, знайшли своє вирішення. Наукові положення й висновки, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими й достовірними. Практичні рекомендації мають ґрунтовну аргументацію й адресний характер. Робота є чітко структурованою й послідовною у викладенні матеріалу.

Основні результати дисертації повністю висвітлені у 5 публікаціях у наукових фахових виданнях та достатньо повно апробовані на міжнародних наукових дискусійних заходах.

Цілком очевидно, що Литвиненко Кирило Олександрович виявив глибокий науковий інтерес до наукової царини, яку досліджував, самостійність у проведенні

наукових пошуків, застосуванні методів дослідження для аналізу конкретних наукових проблем, інтерпретації та аналізі отриманих даних.

Таким чином, можна зробити висновок, що дисертація Литвиненко Кирила Олександровича «Гуманітарні чинники генерування сепаратистських рухів в Україні», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, присвячена актуальній темі, має важливе теоретичне і практичне значення, є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, виконаною на достатньо високому науково-теоретичному рівні. У ній містяться науково обґрунтовані результати, які у сукупності вирішують наукове завдання дослідження ролі гуманітарних чинників у формуванні сепаратистських рухів на території України. Дослідження відповідає паспорту спеціальності, актуалізує подальші наукові пошуки як у її межах, так і за суміжними напрямками. За структурою та змістом дослідження повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави.

Офіційний опонент:
 професор кафедри філософії
 Національного юридичного університету
 імені Ярослава Мудрого
 доктор філософських наук, професор



[Handwritten signature]

О.П. Дзьобань

« 14 » січня 2019 року.

